

СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ “МИ – ВОНИ” В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Постструктуралістське трактування ментальності як дискурсу торкається аналізу способів знакового становлення соціокультурних уявлень з урахуванням значущості опредметненої в мові ідеологічної сітки, специфічного “фільтру”, який та чи інша соціальна група встановлює між індивідом та реальністю, спонукаючи його думати у визначених категоріях, помічати та оцінювати лише такі аспекти дійсності, які визначені в якості важливих та суттєвих. Картина світу, що формується у результаті такого вибіркового світосприйняття, являє собою скоріше концепт (а не образ) реальності, що детермінує форми взаємодії з нею.

Мовна природа свідомості зводить увесь універсум культури до набору дискурсивних практик, а створювані при цьому тексти – суть докорінних феноменів людського існування. Дискурс однією своєю стороною звертається до зовнішньої прагматичної ситуації, а іншою – до ментальних процесів суб'єкта: етнографічних, психологічних і соціокультурних правил та стратегій розуміння та породження мовлення.

Таким чином, можна стверджувати про входження тексту в життєву ситуацію, про дискурс як мову в контексті суб'єктивної реальності та об'єктивної дійсності, про мову, занурену в життя і таку, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент взаємодії людей і механізмів їх свідомості. Категорія дискурсу фіксує результат взаємодії зовнішньої дійсності, внутрішньої психічної реальності та знаково-символічної системи (А. Н. Баранов, В. З. Дем'янков, В. І. Карасик, Ю. Н. Караулов, В. Г. Костомаров, П. Б. Паршин, В. В. Петров, Г. Г. Почепцов, П. Серіо, Ю. А. Сорокін, Ю. С. Степанов, М. Фуко, А. П. Чудінов, В. И. Шаховський, Е. Й. Шейгал, Р. Chilton, С. Schaffner, Т. А van Dijk, N. Fairclough, G. Lakoff, R. Vodak, A. Wierzbicka, etc.).

Наше дослідження викликане інтересом до ментальних структур політичної свідомості, а досліджуваний дискурс відноситься до політичних реалій сучасності. Функція “автора” визначається не спонтанною атрибуцією дискурсу його творця, а серією специфічних і складних операцій, що детермінують універсум дискурсу. Відповідно, вивчаючи структуру, функціонування, правила створення дискурсу, ми можемо опосередковано вивчати структуру, функціонування, принципи конструювання картини світу в індивідуальній або колективній свідомості.

Мета статті – визначення семантико-прагматичних особливостей категорії “Ми – Вони” в англомовному політичному дискурсі та ототожнення її особливої значеннєвої універсалії, що специфічно відображає об'єктивно існуюче протистояння різних соціальних груп за допомогою створення максимально позитивної репрезентації власної політики суб'єкта дискурсу на тлі негативного образу його політичного опонента.

Герменевтичне дослідження політичного дискурсу має у своїй основі положення про змістовний характер комунікації, відповідно до якого суб'єкти дискурсу розглядаються як рефлектуючі мовні особистості, які реалізують діяльність розуміння як двонаправлену діяльність, пов'язану із продукцією й рецепцією змістів і визначальну інтенційну обумовленість вибору текстових засобів змістоутворення. Усвідомленість протікання процесів розуміння встановлює деяку градацію або ієрархічну взаємозалежність опредметнених у дискурсі змістів, що співвідноситься із суб'єктивним розміщенням пріоритетів, на яку впливає як специфіка індивідуально – особистісного сприйняття дійсності, так і своєрідність сфери діяльності суб'єкта дискурсу. Для політичного дискурсу таке розміщення пріоритетів і, як наслідок, вибудовування відповідних взаємозв'язків ґрунтується на необхідності реалізації головної мети політичної комунікації, сутність якої становить здійснення боротьби за владу [5, 27]. Боротьба за владу і відображаючи її дискурсивна полеміка обумовлюють формування на рівні політичного дискурсу стійкої конструкції “Ми – Вони”.

Аналіз дискурсивної представленості змісту опозиції “Ми – Вони” у різних національних політичних дискурсах привів нас до висновку про істотну роль засобів метафоризації в його конструюванні, що обумовлюється закладеним у них рефлексивно – евристичним потенціалом, на наявність якого вказує властива метафорі здатність виконувати цілий ряд функцій, пов'язаних з інтенсифікацією й експлікацією змісту, актуалізацією окремих аспектів і непрямою передачею інтенцій [4, 31], трансляцією культурних змістів і демонстрацією гіпотетичного розвитку об'єкту й т.д. Реалізація таких функцій метафоризації в політичному дискурсі забезпечує створення необхідної суб'єктові дискурсивної реальності, у рамках якої стає можливим суб'єктивне подання

політичної дійсності й побудова відповідних образів. При цьому виявляється інтенціональна обумовленість використання засобів метафоризації й висунення однієї або декількох функцій у якості домінуючих у рамках побудови різних варіацій опозиції “Ми – Вони”, що може бути продемонстрована на прикладі аналізу специфіки змістоутворення англомовного політичного дискурсу.

У цілому для англомовного політичного дискурсу характерною є тенденція дифамації політичного опонента й створення власного позитивного образу, що визначає переважне звертання суб’єктів дискурсу до антитез, метафор “proper” і метонімії, які служать інтенсифікації протиставлення, що виражається опозицією “Ми – Вони”. При цьому, крім переваги стратегії дифамації опонента, виявляється переважне звертання до використання тактики дискредитації “містичного” опонента. Останній, при цьому, як правило, з’являється в образі невідомої, негативної, створюючої погрозу процвітанню нації й усього світу сили, корелятом якої в дискурсі стають метонімічні поняття “evil” або “evil forces”, що багато в чому відображає специфіку протестантської ідеології. Саме на цю силу в англомовному політичному дискурсі покладається відповідальність за всі лиха, нещастя й невдачі, що осягли країну та світ.

e. g. Let us no longer blind ourselves to the undeniable facts that evil forces which have crushed and undermined and corrupted so many others are already within our gates [6, 1].

Звернення до засобів метафоризації, в цьому випадку, сприяє інтенсифікації значення “небезпека”, що в цьому випадку досягається за допомогою супровідного метонімічного образу “evil forces” розгорнутого експлікуючого визначення, що містить перерахування негативних дій опонента, побудоване за принципом наростання. образу опонента протиставляється метафоричне подання власної країни як “дому” (“within our gates”), пов’язане з актуалізацією значення “спокій, благополуччя”. Створення контрасту за рахунок конструювання полярних репрезентацій забезпечує реалізацію непрямого переконання реципієнтів у необхідності запобігання втручання опонента у внутрішні справи держави.

Особливістю конструювання позитивного образу власної держави в англомовному політичному дискурсі стає його метафоричне подання в якості особливого “місіонера”, загальноновизнана могутність якого визначає його здатність протистояти “містичному” опоненту для того, щоб уберегти світ від вихідної для опонента небезпеки.

e. g. The greatest honor history can bestow is the title of peacemaker. This honor now beckons the USA – the chance to help lead the world at last out of the valley of turmoil, and onto that high ground of peace that man has dreamed of since the dawn of civilization [6, 2].

Так, образ місіонерської держави в цьому випадку створюється пафосним поданням Америки як фактичної “рятівниці світу”. Прагнення показати винятковість своєї місії і її призначення вищими силами змушує суб’єкта звернутися до уособлення (“history can bestow”) і метонімії (“this honor now beckons the USA”), а експлікація змісту самої місії визначає використання розгорнутої метафори, у рамках якої суб’єктом також вводиться антитеза (“valley of turmoil – high ground of peace”), яка актуалізує концептуальне протиставлення “низ – верх”, як співвідносно з оцінною шкалою “добре – погано”. Звертання до антитези дозволяє суб’єкту підкреслити контраст між існуючим у світі занепадом і майбутнім процвітанням, до якого, відповідно до покладеної на неї місії, Америка здатна привести світ.

Ствердження місіонерського положення американської нації у світі в англомовному політичному дискурсі дуже часто виражається через звертання до антитези, що дозволяє протиставити світ сьогодення та світ майбутнього, підсилити контраст між значеннєвими репрезентаціями опонента й власної держави шляхом експлікації, викликаних діями опонента, несприятливих наслідків і підкреслення залежності їхнього усунення від реалізації політики, запропонованої суб’єктом дискурсу. Інші засоби метафоризації, як правило, сприяють інтенсифікації протиставлення, що виражається антитезою. У той же час зустрічаються випадки висунення на перший план інших засобів метафоризації, що характерно для висловлювань, у рамках яких антитеза формально не виражена, але імпліцитне протиставлення все-таки має місце, що пояснюється властивою специфікою побудови змісту – основи “Ми – Вони”.

e. g. The seeds of totalitarian regimes are nurtured by misery and want. They spread and grow in the evil soil of poverty and strife. They reach their full growth when the hope of a people for a better life has died. We must keep that hope alive. The free peoples of the world look for us for support in maintaining their freedoms. If we falter in our leadership, we may endanger the peace of the world and we shall surely endanger the welfare of our own nation [6, 3]. Градація (“the seeds: are nurtured, spread and grow, reach their full growth”), яка є ключовим засобом змістоутворення в даному висловлюванні, актуалізує імпліцитне протиставлення й експлікує суть місії Америки у світі. При цьому вона не тільки підкреслює необхідність виконання цієї місії внаслідок існуючої небезпеки зростання впливу опонента, представлений як такий, що користується важким становищем народів для пропаганди своїх ідей, але й сприяє реалізації прагнень суб’єкта

заручатися підтримкою щодо своїх майбутніх дій, що буде надалі служити виправданням можливих помилок.

Випадки конкретизації політичного опонента в політичному дискурсі співвідносяться із ситуаціями загострення міжнародної напруженості. Конкретизація “містичного” опонента в рамках ХХІ століття відбувається в одному напрямку, пов’язаному із твердим протистоянням двох “світів” – капіталістичного й соціалістичного, що приводило до текстової трансформації абстрактної опозиції “Ми – Вони” в опозицію “Ми (Америка) – Вони (Комуністичний світ)”:

e. g. The world of communism and the world of free choice have been caught up in a vicious circle of conflicting ideology and interest [6, 4]. Метафоричне подання капіталістичного й соціалістичного таборів як “the world of free choice” і “the world of communism”, а також використання стертого метафоричного образу (“vicious circle”) і звертання до метонімічного переносу (“conflicting ideology and interest”) підкреслює глобальний характер цього протистояння й сприяє вираженню думки суб’єкта про марність і відсутність реальної вигоди в цьому протистоянні для обох “світів”, що, у свою чергу, імплікує заклик до його ліквідації.

Розглянуті вище випадки конструювання змісту – опозиції “Ми – Вони” в політичному дискурсі більшою мірою співвідносяться з дискурсивним відбиттям специфіки міжнародних відносин. Побудова змісту – опозиції “Ми – Вони” для характеристики внутрішньополітичної взаємодії, як правило, пов’язане з вираженням у дискурсі критики дій одних суб’єктів іншими суб’єктами.

e. g. First we must overcome something the present Administration has cooked up: a new and altogether indigestible economic stew, one part inflation, one part high unemployment, one part recession, one part runaway taxes, one part deficit, spending seasoned with an energy crisis. It is an economic stew that has turned the national stomach. Ours are not problems of abstract economic theory. These are problems of flesh and blood; problems that cause pain and destroy the national fiber of real people who should not suffer the further indignity of being told by the Government that it is all somehow their fault [6, 5]. Дане висловлювання відтворює типову для політичного дискурсу не тільки Америки, але й інших країн ситуацію, пов’язану із критикою суб’єкта політики свого попередника. Засоби метафоризації при цьому служать інтенсифікації змісту, що виражається, сприяють спрощеному висвітленню складних економічних проблем шляхом накладення різних референтних областей і введення антропометричного компонента. Так, розгорнута “кулінарна” метафора, що супроводжується експліцитним перерахуванням, заснованого на анафоричних повторях (“one part”), підкреслює пагубність політики попередника, яка призвела до повного занепаду усієї системи економіки держави. Специфіка обраної галузі допоміжного суб’єкта метафори, використовуючи термінологію теорії взаємодії, дозволяє суб’єкту дискурсу розвинути початковий метафоричний образ та сформувати на його основі новий образ, пов’язаний з метафоричним баченням держави як живого організму (“national stomach, problems of flesh and blood, cause pain”) з метою експліцитного показу, з одного боку – ступеня викликаних політикою попередника негативних наслідків, а з іншого боку – виразу власного розуміння важливості рішення економічних проблем, які відбиваються на житті як усієї держави, так і кожного окремого її громадянина. Метафорична сила створених суб’єктом дискурсивних образів підтримується використанням інших засобів метафоризації – повтор (“problems”), градація (“cause pain and destroy the national fiber”) і т. п. – які, в даному випадку, виступають як другорядні та служать посиленню окремих аспектів змісту.

Отже, особливості конструювання змісту опозиції “Ми – Вони” заключаються в побудові його окремих змістових варіантів, співвіднесених з дискурсивною деформацією “містичного” або досить конкретного опонента, а також в прокламації особистої політики шляхом створення образу “місіонерської держави”. Засоби метафоризації при цьому служать реалізації як загальної цілі дискурсивної актуалізації протиставлення, що виражається опозицією “Ми – Вони”, так і особистих інтенцій суб’єкта політичного дискурсу, які пов’язані з конструюванням окремих, індивідуально – специфічних метафоричних образів, основне призначення яких полягає в забезпеченні інтенсифікації необхідних змістових аспектів.

У мові політиків при оцінюванні тих чи інших політичних актів або політичних діячів поняття “Ми” та “Вони” нерідко виступають синонімами понять “добре” і “погано”, “прийнятно” і “неприйнятно” [3, 81].

Раніше опозиція “Ми” і “Вони” була особливо гострою. За новітніх політичних умов її гострота суттєво зменшилася, а сама вона змінила підставу для диференціації. Нова диференціація “свого” і “чужого” тепер здійснюється на основі таких ознак, як політична група, світогляд. Це дозволяє стверджувати, що у політичному мовленні ознаки політичної оцінки залежать від позиції автора. Різні ідеологічні настанови диктують використання одних і тих же слів у протилежно відмінних значеннях – то з позитивною, то з негативною оцінкою [1, 126].

Загальний зміст категорії “Ми – Вони” можна визначити так: те, що належить (не належить) особі або групі (чи суспільству загалом), до якої вона входить, а також те, що її стосується (не

стосується) [1, 128]. Найпростішим і найпоширенішим лексичним засобом вираження цієї категорії є займенники та прислівники (“своє”: я, ми, мій, наш, цей, тут, тепер; “чуже”: ти, ви, вони, твій, ваш, їхній, той, там, тоді).

Оскільки людина – істота суцільна, то вона завжди належить до якогось колективу, об’єднання, групи осіб, а отже, відношення “своє – чуже” фактично пронизує всі сфери її життя, будь-які міжособові стосунки і на будь-якому рівні здійснюються за цією категорією. Семіотичний принцип розподілу світу на “Ми – Вони” найяскравіше відображається в цій категорії як у комунікативній одиниці. Комунікативна семантика тут представлена набором сем. Актуалізація тієї чи іншої семи визначається національною належністю, сімейними стосунками, соціальним статусом, політичними переконаннями тощо.

Комунікативна категорія “чужого” зачіпає практично всі сторони комунікації і проявляється на всіх її рівнях: і в структурах висловлювань, і в текстовій організації, і в комунікативній структурі дискурсу в цілому. Наведемо приклад розмежування на “своє” та “чуже” у політичному виступі Барака Обама. *e. g. For the first time, the UN security council has imposed mandatory obligations on all UN members to cut off terrorist financing and end safe havens for terrorists.*

It must be overhauled radically so that from now on, those who abide by the rules get help and those that don't, can no longer play the system to gain unfair advantage over others [6, 6].

Як бачимо, розмежовуються “наші” і “ті, хто диктує умови”, тобто, “the UN security council” – категорія “чуже” використовується при обговоренні проблем міжнародного рівня. І далі, у цьому ж матеріалі:

e. g. Here in this country and in other nations round the world, laws will be changed, not to deny basic liberties but to prevent their abuse and protect the most basic liberty of all: freedom from terror. New extradition laws will be introduced; new rules to ensure asylum is not a front for terrorist entry. This country is proud of its tradition in giving asylum to those fleeing tyranny. We will always do so. But we have a duty to protect the system from abuse [6, 7].

Тут категорія “Вони” формується на основі просторової розбіжності, що дає підставу будувати семантичні ряди такого плану: тут – там, у нас – у них тощо.

У дискурсі з більш складною структурою категорія “чуже” проявляється у різних тематично – неоднорідних частинах (таких тем може бути навіть понад десять). Саме за таких умов ця категорія безпосередньо бере участь в організації структури дискурсу. Розглянемо, як відбувається розмежування на “своє” та “чуже”. У центрі – особа, яка підтримує комунікативний процес. Навколо неї – все, що сприймає вона як рідне (предмети, явища тощо). Значно далі – поняття, що видаються їй чужими: люди, країни, предмети, явища [1, 130]. Кожен із цих елементів може стати підставою для формування категорії “чуже”, яка може виникати незалежно з різних боків. Розмежування може також ґрунтуватися (що особливо важливо для політичного дискурсу) на різниці у світосприйнятті, ідеології, мисленні. Іноді ці чинники стають не тільки причиною розмежування, а й причиною виникнення самої категорії. Якщо текст різноматеріальний, багатоплановий, тоді відбувається додаткове накладання часу: таким чином створюється категорія “чуже” на основі часової розмежованості. Проте час може існувати незалежно від вищезгаданих елементів категорії. Тоді утворюється подвійна категорія відчуження. Прикладами формування подвійної категорії є тексти з біографічними відомостями (скажімо, про минуле політика), історичні екскурси (історія політичної проблеми, передумови її виникнення тощо), порівняння минулих подій, минулого життя з теперішньою ситуацією [1, 132].

Категорія “Вони” лежить в основі такого прийому, як пейоративне відчуження, що в сучасному політичному дискурсі найчастіше використовується для негативної характеристики, оцінки, незгоди з опонентом тощо.

Незважаючи на те, що функція (прийом) пейоративного відчуження загалом розширює сферу свого застосування в комунікативній стратегії, спостерігається ефект зворотної дії на текстовому рівні. Так, скажімо, в розповідях про іноземні держави протиставлення “свій – чужий” поступово відходить на задній план. Іноземні держави не пов’язуються із суто негативними поняттями. Найчастіше вони викликають позитивні асоціації, що суперечить тенденції “вони – значить погане, небезпечне”. Це, безумовно, має величезне значення, адже, “розуміючи чуже, ми починаємо більше цінувати власне. У свого з’являються широкі межі в часі, навіть у просторі” [2, 12]. Не менш важливе воно і для вирішення практичних комунікативних завдань: реалізується комунікативна стратегія зближення, зближення з чужим.

З нашого дослідження стає очевидним, що політичний дискурс відноситься до сфери соціальної взаємодії, обслуговуючи політичні інтереси певних соціальних груп, несучи ідеологічне навантаження. Політичний дискурс відображає погляди, переконання, ціннісні орієнтації соціальних груп, тобто є ідеологічним. Ідеологічність як передумова маніпуляції політичного дискурсу пов’язана з тим, що політика сьогодні є інструментом ідеології, а не інформації, а також з тим, що ідеологія – це засіб панування в сучасному світі. Ідеологія містить

основні норми, цінності й інші принципи, які використовуються для досягнення цілей і інтересів певних груп, а також для реалізації й легітимації влади. Ідеології неминуче проявляються у політичному дискурсі, прямо або опосередковано, явно або приховано. Таким чином, соціально – культурний контекст політичного дискурсу дозволяє реалізовувати маніпулятивну спрямованість цього виду дискурсу.

Політичний дискурс володіє й таким ресурсом керування знаннями суспільства про світ і, відповідно, його реакцією, як інформація. Інформація, в широкому змісті слова, це відображення реального світу. Але передача інформації – це не констатація фактів об'єктивної реальності, а їхня інтерпретація, тобто перенесення у реальність інформаційну. Інформація викликає цілеспрямовані розумові процеси й емоційні стани. Інформація формує наші думки, структурує наш досвід і визначає наші погляди про навколишній світ, тобто інформуючи, політичний дискурс впливає на нього. У зв'язку з тим, що суб'єкт політичного дискурсу, який відображає деякі інтереси і має деякі цілі та завдання, інтерпретує дійсність у тексті, даний вид дискурсу відрізняється суб'єктивністю, що сприяє маніпулюванню інформацією в необхідному для адресанта напрямку. Зокрема, ми зуміли в кожному акті мовного спілкування побачити процес досягнення деякої немовної мети, що у підсумку співвідноситься з регуляцією діяльності співрозмовника. Таким чином, політичний дискурс має впливову здатність і може маніпулювати суспільною думкою в необхідному для відправника руслі повідомлення.

Ми також зуміли довести, що, будучи інституційним видом спілкування, політичний дискурс впливає на самі широкі верстви суспільства, це – його завдання та спосіб, тому що масова аудиторія відрізняється загальними цінностями та установками, якими можна керувати. Аудиторія політичного дискурсу належить певній культурі. Тим самим, вагомим аспектом політичного дискурсу є його національно – культурна специфіка.

Більш детальний розгляд взаємодії думок і мови, бажання зрозуміти передумови нашого мовлення, його сприймання та інтерпретацію, що розглядаються сучасними вченими на підставі відносно нового розуміння тексту як мовно-пізнавального об'єкту, може бути основою для подальшого виявлення специфічних впливів на різні індивідуальні сторони свідомості особистості.

Список використаних джерел

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
2. Безменова Н. А. Речевое воздействие как риторическая проблема / Н. А. Безменова // Проблемы эффективности речевой коммуникации. – М.: ИНИОН, 1989 – 187 с.
3. Булыгина Т. В., Шмелёв А. Д. Я, ты и другие в русском синтаксисе (нулевые местоимения: референция и прагматика) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелёв // Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). – М., Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 236 с.
4. Крюкова Н. Ф. Метафора как средство понимания содержательности текста: автореф. дис. канд. филол. наук. / Н. Ф. Крюкова. – М., 1988. – 37 с.
5. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: Монография. / Е. И. Шейгал. – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
6. Barack Obama. The American Promise. Acceptance Speech at the Democratic Convention Mile High Stadium / Obama Barack. Denver Colorado. August 28, 2008. – 12 p.

Анотація. Стаття присвячена категорії “Ми – Вони” у політичному дискурсі. Семантичні та прагматичні особливості відповідної категорії розглядаються крізь призму основних функцій політичного дискурсу, а саме інформативної та функції впливу.

Ключові слова: політичний дискурс, категорія “Ми – Вони”, семантика, прагматика, когнітологія, інтенціональність, ілокутивна сема, пропозиція.

Summary. This paper is devoted to an outline analysis of the category “We-They” in the political discourse and how this one frames the scenes of linguistic actions. Semantic and pragmatic peculiarities of the given category have been identified over the prism of the political discourse main functions, namely informative and influential.

Key words: political discourse, evaluation, “We-They” category, cognition, semantics, pragmatics, proposition, discourse as social interaction.